

Locuint'a Redactorului

si

Cancelari'a Redactiunii

e in

Strat'a dragarilor [L6-vésztosa], Nr 5.

Scrisorile nefrancate nu se voru primii decatu numai de la corespondentii regulari ai „Federatiunii.“
Articlii transmisi si nepublicati se voru arde.

FEDERATIUNEA

Diurnalul politicu, literariu, comercialu si economicu.

Va est Mercuri-a, Vineri-a si Dominec'a.

Prețulu d' Prenumeratiune :
Pre trei lune 3 fl. v. a
Pre șase lune 6 „ „ „
Pre anulu întregu 12 „ „ „

Pentru Romanii'a :
prea. întregu 30 Fr. = 30 Lei
„ 6 lune 16 „ = 16 „
„ 3 „ 8 „ = 8 „

Pentru inserțiunii :
10 cr. de linia, si 30 cr. taca's timbrale pentru țesoc-care publicatiune separatu. In loculu deschieru 20 cr. de linia.
Unu esemplariu costa 10 cr.

Delibera diu et fac cito.*)

Istori'a e oglind'a vieții, indreptariu in pasurile, nevoiele prezentului si regulatoriulu viitorului. Nu voiu recurge pana la timpurile lui Frodotu, că-ai insa si istori'a timpului nostru si a celui de curendu trecut (naredia fabule destulle, mirare e numai, că lumea si cu ea d'impreuna si noi, dupa atâte evenimente fabulose, ce s'au intimplatu chiaru ca noi nu ne-am scitu redică la suprafacia situatiunii, carea reguldia procedur'a nostra specifică. Mai vertosu romanii ardeleni s'a incurcatu in una dilemna incornurata de „activisti“ si „passivisti.“ D'in tote căte am vedutu pana acum am devenitu la resultatu, că si unii si altii se ceta intre sine cu una demonstratiune eclatante, fia care part'a nesuindu a convinge pre romani că metodu recomandatu de ei este singuru salutare; n'a consideratu inse neci una partita resultatele intreprinderiloru sale, — pre candu d'ca cercetamu punctulu de pornire, de altmintrea onestu si sinceru, radecina ambeloru procedure nu e plantata in pamentulu si sufletulu romanescu. Passivistii au parasitu terrenulu si lapedandu-se de mosia si vetr'a loru foculare, au concessu essercitiulu proprietatii loru, fara inventariu, antagonistiloru naturali, cari dupa datina loru vechia venindu-se in vetrele parasite fara pactu si inventariu, le folosescu ca alle loru proprie, cascigate prin occupatiune, era cei ce in urma resignatiunii loru eroice contă cu dreptu cuventu la recunoscintia, au sceratu hula si innapoiare prin portarea celloru ce s'au urecatu la influentia pre spinarea loru. — Ce se dicemu de „activisti“ si devis'a loru? Ar' fi ore cu greu a desluce punctulu rateririi loru atunci candu noi, insi-ne imbarbatam la lucru si ne desvelimu de activisti? Da! activi in folosulu natiunii nostre maltratate incatu-va chiaru prin desbinarea si neintellegerile ei si trantita la pariete de interessulu politicu mai desteru, mai isteti decatu ne am fi luat ostel'ea de a lu petrunde. Noi inca recunoscemu că poterea si securitatea statului in care traimu depinde de la indestulirea diferiteloru natiunitati si a osebitelor clas'e de poporu, prin urmare chiaru de la libertatea individuale derivatoria d'in institutiuni cari ar' spriginh si innainta bunastarea si fericirea locuitoriloru acestui regatu preste totu, fara a inebusit traditiunile si datinele natiionali si religioase. Dar' ore Romanii impedece seau impedece candu-va realisarea acestui progresu maretu, că u batendu-si pumni in peptu se ceta ertare si reconciliare de la guvernamentali? cari sub cuventulu de innaintarea culturii si a civilizatiunii au creatu legile „de natiunitate“ desnatiunitatisorie si de instructiune publica fara confesiune. — legi cari vatema semtiulu natiunitatiloru si cari potu se devina daunaciose pentru moral'a relegiunaria, si cari ca atari in locu de a fi capaci a resulta in favorea intentiunii pentru carea s'a creatu, pre langa amaritiunile permanente porta in sine simburele dissolutiunii confesionalu, folositorie inse potu fi totororu confesiuniloru, numai celloru chrestine, dupa parerea nostra, nu! — Au dora noi am negatu dreptulu de statu alu regatului Ungariei si am offeritu corolla lui Stefanu Tiarulu Russiei? seau urmatoriloru lui Michailu eronlu si Stefanu cellu Mare? Au dora am decretatu candu-va nemicirea natiunii magiare prin cutare paragrafusa u ordonantie? Seau dora de la an. 1860 in coce, candu au reversatu diorile constitutiunii, nu au imbraciatu si nu au salutatu primele radie alle libertatii, alle vieții constitutiunali cu asie mare caldura ca si Magiari? Si procedur'a nostra dora nu au concursu a se contopi in dorirea si affectiunea vieții constitutiunali, care s'a manifestatu de singuru midilocu de a salva tierra d'in ruinarea totale, la care devenise prin marsiavulu absolutismu! — Nu e dar' vin'a nostra că tierra s'a constitutu numai magiara si d'ca in fapt'a acest'a se manifestedia contrariulu constitutiunii terrei. Peccatiunim

noi candu pretendem ca binefacerile constitutiunii se se estidia si a supra nostra? Si d'ca d'in tote acestea crime nu am comisu neci una, moral'a nostra poftesce se marturisimu peccatulu care l'am comisu in ochii constitutiuniloru moderni. Da! am comisu preste totu si mai invederatu Transsilvanii, crima prin aceea, că au avutu passivitatea in diet'a (sit venia verbis!) d'in Sabiu, a se inarticula de natiune cu assemenea drepturi politice cu celle lalte natiuni de statu in Mare-Principatulu Transsilvaniei. Peccatulu acestu a inse e unulu d'in celle stramosiesci justificatu si asié dicundu stersu prin egalitatea legiuita in 1848, si e basatu, a fara de aceea, pre sistemulu natiunitatiloru in Transilvania vigente inca si sustienuta pana ca asta diinfapta, nu numai prin numirea per excellentiam a natiunii magiare, se cuesci si sasesci, ci chiaru si prin articlii de lege adusi de la 1867 in coce, in favorea specifica a acestoru natiunitati. Apoi d'ca constitutiune presente cunosce, — si bine face că protege numitele natiunitati in Transilvania, reu face inse că eschide pre un'a, cea mai numerosa, — preasiuru ni potemu splică, că legea de natiunitate, carea decretedia pre totu sufletulu, de natiune politica magiara, e singuru in favorea nostra adusa si ecca! indirecte devenimu la recunoscintia, că pre candu fimo'sa ordonantia ne au stersu pre hartia d'in numerulu celloru vii, prin metamorfosa d'ea, au relinviatu — firesce era si numai pre hartia — sub speciosulu nume de natiune politica magiara. (Ce fericire!) — Si d'ca peccatulu Romaniloru Transilvanii, chiaru facia cu acei-a s'a espiatu, cari prin aplicarea medicamentelor drastice, crede că l'au vindecatu, am dori ca activistii Transilvaneni se nemesca pre nune vre una fapta, carea ne ar' indetora a ne impacă cu magiarii? pentru că lupt'a pentru drepturi constitutiunali, e unu atributu constitutiunale, care se compune prin compromise, precandu resultulu impacatiunii insemnedia abnegatiunea de noi si de atribuțele constitutiunali, prin urmare negatiunii essistentiei nostre. — Noi recunoscemu si padfmu legile aduse sub constitutiunea vigente si intarite prin Miestate, inse pre callea constitutiunii se potu face ref rme, ba se potu chiaru schimbă legile cari nu mai sunt de lipsa pentru securitatea statului, seau nu mai sunt folositorie pentru interesese locuitoriloru terrei, apoi d'ca nu se manifestedia lips'a reformelor si trebuint'a schimbării unoru legi d'in partea acelloru-a cari se semtiscu neindreptati prin acelle legi, ore se va face modificarea prin initiativ'a celloru ce se afla bine asternuti si se légana in parere că fericirea terrei e prea deplina si mulumirea poporulu: non plus ultra! Se aruncamu una privire repede a supra actiunii nostre natiunali si politice si in acesta panorama aflamu una multiamire deplina, vedindu că pretensiunile nostre sunt corectu constitutiunali, nu sunt neci cătu-si de punciu subversive, ma eminente conservatorie, si neci că merita a se tassá de essagerate. Suspiciunarea si că antagonistii ne porecedia de daco-romanisti, e una scornitura naiva, carea servese de pretextu pentru ca se ni denega totu dreptulu si prin acest'a se se folosescu ei singuri de tote emolumentele de statu, condemmandu-ne pre noi a portá numai sarciuele.

Ce e dreptu, noi uniunea Transilvaniei, asié cum s'a contopitu, cum ai d'ce fara comentu, nu o primimu de salutaru si pentru aceea d'orim, pretendemu Autonomu pentru Transilvania — O! dar' acest'a e tendintia subversiva (restoratori:) de statu, — ni d'cu domnii stapani — că periclitedia intregitatea terrei! deci, pan: nu ne vomu lapeda de acesta utopia, neci că potu se stee de vorba cu noi.

Ac-st'a e mustare seriosa, Domniloru! că ci vine de la cei de la potere, pentru aceea merita

tota attentionea nostra si o recomandam mai alesu attentionii celloru ce vreu se se impa- ce cu orice pretiu. Noi ceilalti, cari in affaceri constitutiunali nu cunoscemu cu ventulu „impacivire“ facia cu aceia, pre cari, nu numai că nu i am debellatu, dar' noi că i am superatu vre odata si cari ca neconsiderati, candu cei de la potere ni-ar' da occasione, am negociá cu guvernulu, ca in privint'a dreptulu constitutiunale se se faca una intillegera, nu ne-am gená (sfil) a tiené la atonom'a Transilvaniei, ca la una forma in sistemulu de statu, carea nu vatema intregitatea monarchiei; pentru că, ore dualismulu vatema intregitatea si poterea de statu a monarchiei in genere? si autonom'a Croatiei in specie? si a altoru tierre de corona de preste riulu Lait'a? cari si-au dietele loru provinciali? si d'ca tierrele dualistice in privint'a affaceriloru communi se intillegu in delegatiuni, éra cel lalte provincie in Senatulul imp. (Reichsrath) d'in Vienn'a si respectivu in diet'a d'in Pest'a fara a periclitá intregitatea monarchiei si respectivu a regatului Ungariei, pentru ce altu ce va autonom'a Transilvaniei ar' vatema intregitatea tierrei, decatu singuru pentru aceea că, pre langa autonom'a, libertatea in Transilvania nu ar' fi monopolulu privilegiatiloru.

Alti vreu se ne capacitede, că restituțiunea autonomiei in Transilvania nu s'ar' poté face decatu numai cu impreuna restituirea a intregu apparatusului barbaru de mai nainte, va se d'ca: ou i obaglia, a probate si compilate!! Da, horrendum dictu! statulu ar' fi silitu a redică sinele drumulu de ferru claditu cu atâte millione, firele electrice s'ar' ciuntá la Délu-Mare si ar' trebul ca se carre derimaturele murului Chinesescu, ca redicandu-lu in giuru Transilvaniei se se impedece cursulu civilizatiunii, — ba, pote si cursulu apelor s'ar' schimbá, firmentulu s'ar' intuncá si alte multe calamitati s'ar' intruduce cu afurisit'a de „autonom'a“ de carea, ca Ddieu santulu se ne feresea, chiaru si candu am avé autonom'a ar' trebul se d'amu barbatesce parastase pre la catedrale metropolitane si episcopesci, ca se ne mantuesca Ddieu si — e e i d e l a p o t e r e de acesta calamitate! Éra, fiindu-că Ddieu e de parte, poterea inse mai aprope, se ne pocaihu, se ne lapedamu de tote drepturile constitutiunali, dandu dovada prin acest'a, că nu avem cugete separatistice, ci voim se traimu numai d'in grafi „usque ad beneplacitum principis et regnicolarum“, cu unu cuventu: rogandu-ne de ertare, se ni cunoscamu gresiel'a si se d'cemu „parce, Domine, quoniam peccavi!“ Dupa una pocaintia atãu de sincera Ddieu ne va ertá si iesuitii politici d'a buna sama, apoi — potemu carrá nuelle la cei ce facu gardu.

(Va urma.)

Camer'a reprezentantiloru Ungariei.

Siedintia de la 27. ian., 1872.

Presiedintele Paulu Somssich deschide siedintia la 10 ore a. m. Guvernulu a fostu reprezentatu prin ministrii: Lónyay, Tóth, Paaler, Tisza, Szávay, Bittó si Kerkapoly.

Dupa verificarea pro esului verbalu alu siedintiei d'in urma, presiedintele comunica, că terminulu de trei dieci de dille, rezervatu pentru presintarea protestelor ce s'aru face contr'a alegerii deputatulu c. Melhioru Lónyay, a espiratu, dreptu-acea deputatulu d'in cestiune e verificatu definitivu.

Toma Vécsy interpelleza pre ministrulu de cultu si instructiune publica, d'ca are cunosciintia despre unu casu, in care unu preotu catolicu d'in Béla n'a voitu se inchiaie una casatoria mista intre una catolicu si una protestanta, pana candu mirii n'au subscrisu unu reversu, că copiii d'in acesta casatoria i voru cresce in religiunea catolica.

Ministrulu Paaler promitte că va cercetá casulu d'in cestiune si apoi va procede conformu despusetiunii legii.

*) A se vedé Nr. 4 „Fed.“

Stefanu Pavlovics interpellează pe ministrul de comunicație în privința construirii drumului de țară între Zombor și Neoplant'a. — Interpelatiunea se va comunica ministrului respectiv.

Danielu I r a n y i și-reînnoiește proiectul său de rezoluție, prezentat în sesiunea trecută, și care se reduce la introducerea gimnasticii și a exercitiilor în arme în școlile populare. — Proiectul se va tipări și distribui.

Ministrul P a u l e r observă, că guvernul a dispus să se introducă în școlile populare gimnastic'a, și în cătu-va și exercitiul în arme.

Adamu L á z á r și-reînnoiește mai multe interpelațiuni ale sale întotdeauna să se răspunde.

Ministrul de comunicație, Lad. T i s z a, pune pe biroul camerei un proiect de lege, privitoriu la schimbarea gării căii ferate din Pest'a în una gâră schisivă pentru mărfuri. — Se va tipări și trece la comisiunea financiară și pentru căile ferate.

Dupa acea camer'a trece la ordinea zilei: pertractarea raportului comisiunii petitiuonare despre petitiunile cuprinse în consemnatiunea 55. La propunerea comisiunii d'în chestiune, petitiunile se transpun ministerielor respective.

Se cetesce a trei' ora și primește definitiv proiectul de lege despre junctiunea cetăților Bud'a-Pest'a prin una calle ferată. — Se transmite camerei magnatilor spre pertractare.

Bar. Iuliu N y á r y prezintă nunciul camerei mag- natilor, după care acest'a a primit, fără modificățiune, proiectele de legi despre venat, regularea industriei, votarea recrutilor, rectificarea contingentului ungurescu de armată și despre înființarea a două batalioane nou: de honved, — ăra proiectul de lege despre comunele contractualiste l'a acceptat cu ore-sari modificățiuni. Primele cinci proiecte se voru aterne Majestății Sale spre sancționare, ăra celu d'în urma se va tipări d'impreună cu modificățiunile, și se va trece la secțiuni.

Se pune în dezbateră camerei proiectul de lege alu ministrului de interne, după care spre acoperirea șpesselor pentru brașie militare întrebuințate în anii de la 1867 — 1870, afara de sum'a de 30.000 fl., votați în bugetul de pre anulu 1871, să se mai voteze încă 32.000 fl. — Comisiunea financiară observă, că în acest'a afacere nu se recere a se prezintă un proiect de lege special. După ce cei 30.000 fl. s'au votat în extra-ordinariulu bugetulu d'în 1871, asiè dara recerintele celelalte se pot votă în extra-ordinariulu bugetulu d'în 1872. Cu privire la sum'a ceruta, comisiunea observă, că șpesele neacoperite încă facu 31.853 fl., dar' d'în acestea au a se subtrage șpesele brașierelor întrebuințate în p'oc'ose private, și acestea facu 7629 fl., prin urmare aru mai remanē d'a se acoperi numai 24.224 fl., care suma se și rocomendă camerei spre primire. — Se votează fără observățiune.

Urmeza proiectul de lege alu ministrului de interne privitoriu la votarea unui creditu suplimentariu de 133.500 fl., pentru manu-tinerea încă pe 10 lune a comissariatulu regescu în Segedinu.

Comisiunea financiară cu parere de reu iè actu, că, în man'a toturor dechiarățiunilor d'în annulu trecut alu ministrului, comissariatulu regescu totu nu s'a cassat; dar' fiindu-că cassarea repentină a lui ar' vè de urmări conturbări periculoase a securității publice în Ungari'a inferioară, și după-ce juredicțiunile respective petitiuonează pentru sustinerea comissariatulu, comisiunea rocomendă votarea acestui creditu.

Svetozaru M i l e t i c i u nu votează sum'a cerută. Sustinerea comissariatulu regescu e una anomalie în statu. În sentințele sale tabl'a regescu a îndatenat a cassă sentințele judecatoriei investigatorie d'în Segedinu, și acest'a d'în cauz'a erorilor comise de comissariulu regescu. În Segedinu, continua oratorulu, se practizează torturele contra preventilor. E unu votu de neîncredere contra noielor tribunale imperatesci, dacă se lasă și mai departe în funcțiune judecatori'a delegată, și manu-tinerea comissariatulu regescu e una vatemare a autonomiei juredicțiunilor.

Dupa ce mai vorbescu Vincentiu L a t i n o v i c s , Stefanu M a j o r o s , Eduardu K á l l a y , Vincentiu B a b e s i u , Emericu H u s z á r și ministrulu de interne Vilhelmu T ó t h , camer'a votează, aproape unanimu, creditulu suplimentariu.

Urmeza la ordinea zilei proiectulu de rezoluțiune alu deputatulu S z a t h m á r y , privitoriu la înființarea unei catedre pentru terapi'a omeopatică la universitate d'în Pest'a. — Comisiunea financiară propune a se respinge amendementulu d'în chestiune și a se înființă cursuri paralele de chirurgie și a se sistemisă una catedră pentru morhuri de ale copiilor. — După-ce mai vorbescu Eduardu Z s e d é n y i , ministrulu P a u l e r și G. V á r a d y , camer'a admite propunerea lui Szathmáry, și cu acest'a Sediint'a se încheia la 12¹/₄ ore merid.

Appellu de abonamentu

la

Dictionariulu limbei romane.

Dictionariulu limbei unei natiuni este pentru dins'a cartea cărtilor, bibliã natiõnale: îmbrăciându

limb'a în totulu său, în form'a că și materi'a sa, dictionariulu limbei natiõnale cuprinde chiaru prin acest'a totu ce a cugetat, a sențit, a patit și a facut natiunea c: u vorbesce, viet'ia collectiva cu unu cuventu, m a r e l e s u f l e t u alu întregii natiuni, fără care acest'a nu pote viuă că în d i v i d u a l i t a t e bine distinctă și independentă de alte individualități collective de acelu-a-si nume. Dacă dara d'în acestu punctu de vedere, unu dictionariu natiõnale este una carte de însemnătate vitală pentru veri-ce alta natiune, ce are să fie elu pentru Romanii, caroru-a strainulu reu voitoriu și asprimea timpurilor ni au întunecat istori'a, ni au coruptat datine și institute străbune, ni au atersu și nemicitu și alte caractere de individualitate natiõnale, și nu ni au remasut de cătu limb'a că singuru econtestatu documentu de ce amu fostu și ce s'ar cadé să fimu?

La aceste considerățiuni se adaugă altele particulare limbei romane de una importantă, dacă se pote, și mai vitale. În organismulu limbei nostre s'au incuibat multime de strainismi parasiți, ce i impedea dezvoltarea, gunoie ce-i turbura limpeditate; pe corpulu acestei nobile fiia a Latiului tempulu a impresu multime de venetari, cari vztema frumseti'a și gratiele ei de origine romane; și poporulu romanu nu se însiea în instinctulu, prin care tinde de cătu-va tempu, de candu s'a desceptat în elu consciint'i'a natiõnale, tinde d'în tota anim'a să-si véda limb'a curatiată de acei parasiți periculoși și vendecată de acele venetari ce o desfigura, pentru că astu-felu cu unu di mai înainte să pota figură cu demnitate a laturea cu nobilele sale sorori: latin'a, frances'a, ispanic'a, portugalic'a. Afara de acest'a, pre deplinu convinși că fără cultura, fără sciint'ia, nu mai e scapare natiõnale, Romanii d'în tote anghururile pasiescu asta-di cu unu de lauda și nobile aventu pe callea culturiei, în care amarit'a sorte ce au avutu i-a facut să remană asiè de înapoi; și fiindu-că progressulu în cultura se traduce în dezvoltare și apropiare de noue idee, cari ceru expresiune în limba; de aci necesitate imperiosa de a formă și introduce în limba alta multime de cuvinte noue. Candu și-cugeta cine-va ce s'a facut pentru curătierea limbei de parasiții straini și înăvufrea ei cu noue expresiuni numai de diece ani incoace, anim'a s'au de Romanu nu pote să nu i ba'a de bucuria; dar' lucrulu are și pericolele sale, și încă de cele mai mari și mai fusteste: innovandu toti de' tote părțile, în diverse moduri după capritie și fără norma rationale și constante, vomu ajunge la unu adeveratu Babel, în care cu stricarea unității de limba, prin care Romanii d'în tote părțile s'au semțit până asta-di că unu senguru corpulu cu unu senguru sufletulu, s'ar rupe și corpulu natiunii în mai multu trunchi; innovandu cu locu, și fără locu, și d'în nefericire mai d'au fără locu d'în lips'a cunoscintiei afunde a limbei poporulu, vomu ajunge în curendu la una limba sérbeda și decolorată, pre deplinu storsă și secată de acelu sucu de viet'ia, care i vine d'în marele sufletulu alu poporulu romanu, la una limba prin urmare nepotentiõsa și ineptă a esprime cugetarea cu totu pondulu și în tota puterea și divin'a ei splendore; introducundu în fine innovățiuni cari aru remanē necunoscutu marelui majorității a natiunii, vomu perde în curendu fericirea de care ne amu bucurat până asta-di, fericirea de a vorbi cu totii, de la banu până la țieranu, un'a și acea-si limba; vomu aduce neintelligere și recire de animă între frați de acelu-a-si sange; vomu condamná cea mai mare parte a poporulu la ignoranță și barbaria, și astu-feliu vomu privă natiunea de cele mai energice poteri pentru marirea și glorificarea ei. La pericle, cari amenință asiè de gravu venitorulu nostru de natiune, pote pune una stavile numai unu dictionariu natiõnale, care, cuprindendu stratele vechie că-si cele noue ale limbei, celoru pucini să deschida fecundele și datoriile de viet'ia fontane ale limbei populare, ăra celoru multu să facilite cunosciint'a noielor cuvinte serace de întielesu, pentru că ei să le întorca pline de sensu, de viet'ia și de energia, și asiè în fia-care cuventu estu d'în gura romanesca să bata anim'a și să respire sufletulu poporulu romanescu întregu; care d'ându ultimele radeșine și presentandu însemnările cele mai primitive ale cuvintelor, să puna pre totu fiulu de Romanu, până la unu pntu, în stare de a studiă și intellige limb'a sa cu acelu-a-si folosu ce tragu pucini favoriti de sorte d'în studiulu limbelor clasice; care, în fine, pentru fia-care cuventu să dea fia-carui Romanu una norma, după care sufletulu unicu alu natiunii să se exprime în unulu și acelu-a-si cuventu.

În fine dis'a că „sciint'ia este potentia“, a ajunsu asta-di pentru tota lumea una assioma; și că să ne incerdintiamu despre acestu adeveru n'avemu nevoia să mergem pre departe, la marile și potentele natiõnale apusului, de essemplu; ci una aruncatura de ochiu împregiurulu nostru, la natiuni cu multu mai serace și mai putien nume-rose decâtu noi Romanii, ni va arătă ce sacrificie facu ele pentru sciint'ia și cultur'a natiõnale: lasase-vorn dara Romanii să i intréca ni Ungurii, Serbii, Grecii, etc.? Societății academice romane s'a impusu toomai greu'a sarcina de a radica unu templu sciintiei și culturiei romanesce, și de a prinde în elu unu mare și nestinsu focariu, de unde lumin'a, caldur'a și viet'ia să se pota răspândi în tota suflarea romanesca; dar' medilocele puse la dispozițiunea ei pentru acestu mare și mandru scopu sunt cu totulu neșufficieti. Multiamita înse generosității barbarulu de fericita memoria, Evangeliu Zappa, antâi'a proba de dictionariu alu limbei

romane a începutu să esca la lumina sub auspicele societății; și acest'a presentă, pre langa însemnatele considerățiuni mai susu espuse, fia-carui Romanu și occasiunea bine venită, credemu, de a-si dé obolulu seu pentru înalțarea templului sciintiei și culturiei natiõnale, facundu, întru cătu aspunde de la dinsulu, că prin reînscasarea summelor ce se despendu pentru lucrarea și tiparirea acestui dictionariu Societatea academică romane să-si măreșca întu cătu-va mediele necesare pentru ajungerea scopurilor sale salutari natiuni preste totu, și fia-carui Romanu în parte. Nu ne îndoim daru unu momentu că Romanii, cari voru să viedie și să viedie viet'ia latină, se voru întrece a îmbrăcițiasă și sustienē redicarea adeveratulu monumentu alu romanitii și latinității nostre.

ăca acum și condițiunile abonamentulu la dictionariu:

Dictionariulu limbei romane va cuprinde aproape de 100 de colle, și va apparé în fascicule de 4 până la 5 colle.

Pretiuulu abonamentulu este de 40 lei noui, d'în care diumetate (20 lei noui) se va raspunde înainte, ăra restulu după essirea la lumina de 50 de colle.

Domnii collectanti, cari voru face 10 abonati, primescu unu essemplariu gratis, seu unu beneficiu de 10%; cari voru face 50 de abonati, primescu unu beneficiu de 15%; cari voru face 100 de abonati, primescu unu beneficiu de 20%.

Că appendice la dictionariu amesurat cu litterele corresponditorie d'în acestu-a și în acellea-si condițiuni, va aparé și G l o s s a r i u l u .

Membrii delegatiunei Societății academice romane: A. T. Laurianu, P. Poenariu, I. C. Massimu, V. A. Urechia.

Oradea-Mare, 28. ian. 1872.

„Concordia res parvae crescunt.“

Cuvintele mai susu însemnate pre roman'a le potemu traduce cu versurile ilustrațulu poetu V. Alessandri:

unde-e unulu lu-e potere
la nevoi și la dorere;
unde-su doi poterea creșce,
și-inimiculu nu șporeșce.

Acestu mare adeveru l'annu vediatu realizandu-se la alegerile magistratulu Bihorianu, în zilele 24. 25. și 26. ale lunei curinte.

Fiindu prefapta restauratiunea magistratule pre zilele amintite, comitetulu centrale alu romanilor Bihoreni, pre-cum s'a notificat și prin diurnalele nostre, a provocat de adreptulu pre fia-care membru comitatensu că la acestu actu de mare importantă pentru noi să se înfacișiedie nemintitu, ce, cu putiena exceptiune, s'a și întemplatu.

Încă în 22. ian. au sositu mai multu membri, cari cu membrii comitetulu centrale' au tienutu prim'a conferintis, în carea romanii aveau de a decide la care partidă să se allature, — spre cunoscare a situațiunei fiindu esmisi trei membri, la raportulu acestoru-a conferinti'a a prorogată decideria pre alta di după media-di.

Înainte de ce asiu descrie decurgerea și rezultatulu acestei conferintie noue, trebuie să facu cunoscutu, că în acestu comitat partid'a guvernamentale e pre putiena, mai neînsemnată dar' de cătu ca ea să-si fi potutu ocupă o pozițiune oșbită, de sino statatoria și respective conducatoriă pentru restauratiune, dreptu ace'a n'au existat întrebatiunea, că romanii ore cu deakistii seu cu partid'a stangă să pactedie, ci au fostu urmatori'a: — unu numeru respectabile cu mai multe familie distinșe s'a ruptu de către partid'a stangă, și si-a propis de vice-comite pre Andr. Beothy, ăra trupin'a (mass'a) partidei stange a remas pre langa fostulu vice-comite secundariu Aug. Baranyi; partid'a dreptă, tota căta este, numai că să sustiena sfasșfarea partidei stange, s'a allaturat către Beothy, dora și d'în acea privintia că estu-a e de religiune catolică, apoi partid'a dreptă e condusa asiè dicundu de preotimea și magnatii catolici, prin acest'a împregiurare partid'a Beothy-ana a statu cam în paralela cu cea Baranyi-ana — ambele partide fiindu cam egali în putere, de locu s'a latitu faim'a, că acea partid'a va fi invingatoriă carei-a se voru alatură romanii, că la 60 de voturi.

Comisiunea exploratoriă d'în partea romanilor încă eră convinsă despre acest'a. totu-si că prin sosirea aderintilor ambelor partide să se lamureșca situațiunea și mai bine, au propus amenarea decideriei de pre 22. pre 23. sér'a, cu atătù mai alesu, că-ci prin acest'a n'aveá să perdia nemica, ma d'în contra cascigă tempu de orientare.

Ambele partide promite-áu aseminea avantagi romanilor, dreptu ace'a acesti-a bucuros se alaturau și partidei Baranyi-ane, de nu existau mai multe cauze premerse, cari instraiuseră pre romanii de acea partidă; și anume pre langa acest'a partidă lucră fostulu vice-comite primariu Miskolczy, carele intr'o adunantiã comitatensă vatemase pre romanii; și însu-si Baranyi intr'o investigațiune persecutasă pre niceșce intelligenti' romani d'în cerculu Beiusului, și în clic'a antinational d'în pregiurulu Beiusului și a Ceichei stasesc în strinșa legatura cu fostulu vice-comite primu, și prin acestu-a cu Baranyi, carele în 1865, de-șf alesu de ablegatu cu allaturarea voturilor ro-

mane, s'a fostu dechiaratu cu ingamfare, că elu nu recunosc, că allegerea lui s'e o fi inaintatu romanii, deci n'are nemicu de a li multiamî, de-sî inainte de allegere li facuse promissiuni.

Fiindă aceste cunoscute romanilor, in conferința de la 23. ser'a decisera, cu exceptiunea a 4 voturi, allipirea lor la partid'a Beothiana, ce se si notifică corifeilor ei prin o deputatiune de 4. membri. Cum audira acest'a Baranyistii, de locu dechiarara: că caus'a li e perduta — asie s'a si intemplat.

In 24. demaneti'a protospianulu denumindu 4. comisiuni de votizare se incepă actulu alegerii. — Romanii, multiamita bunului sentiu si geniu ce i conducea, votara solidariu, afara de 4—5, pre cari neci c'a s'a contatu, si in urm'a acestei solidaritati Beothi au reesitu cu o majoritate de 53. voturi, adeca chiaru cu romanii. Prin acesta impregiurare soitea fu decisă, — tiendă-se in tote solidaritatea si pactulu facutu cu darea cuventului de onore, au reesitu toti candidatii partidei Beothiane, insu-si a romanilor, pentru reesirea caroru-a capii partidei Beothiane, — fia-li dsu spre onore! se luptău că lei, si in accesiă privintia partea cea mai buna cade Dniloru Antoniu Gyalo kay si Albinu Szunyog. Romanii n'au avutu mai multi competentu decātu 16. si accesi-a toti sunt alesi, de mai aveamu inca vreo doi — trei teneri si acci-a erau primiti, — totu-si trebuie s'e insemnu, că noi amu cerutu si unu vice-fiscalu d'in duoî, ast'a inse neci un'a d'in partide nu ni-a promis, si asie romanulu competentu la acestu postu neci c'a s'a potutu alege. Alesii nostri sunt urmatorii: perceptore comitatense: Michalu Stupa; comissa iu supremu centrale de drumuri Ionu Gozmanu; assessoru la tribuni ofran. Iosifu Nistoru; vice-notariu Ionu Popu. Judi cercuali: in Beisuiu Ioane Vasiu, subjde Paulu Popu; in Robogani jude Costantinu Boitiu, subjde Vasiliu Popu; in Vascau: Georgiu Domsia, subjde Michailu Baru; in Borodu Antoniu Venteru, subjde Stefanu Borosiu; subjde in Telegdu Iosifu Bozintanu, subjde in Misc'a Nicolau Caba: medicu cercuale in Ceic'a Ioane Majeru; subcomisariu de drumu in Beisuiu Ioanu Roith. Cumplutulu renegradu Lazaru Miska a facutu insinuatuni in contra a 2 insi de ai nostri si mai că erau s'e fia stersi d'in candidatura, inse in urma totu a invinsu adeverule, si famosulu renegradu (alu carui-a frate e cantoru la o beserica romana) cu clic'a sa Beisuiana a vēd' scrisu pre ineretitele lor frunzi versurile poetulu romanu: „Rumpitur iuvicia Rumpatur quisquis rumpitur ividia. Trei d'ile au tienti adunarea neintreruptu si membri nostri romani au statu cu constantia la locu, cu atātu m'art' vertosu că-c'i cerculu Beisuiulu a venit mai pre urma la alegere; in aceste trei d'ile Pr. S. Sa Parintele eppu Ios. Popu-Selag anu a fostu neintreruptu la actulu restauratiunii si mai alesu candu erā vorba de romani, totu de-un'a veniā la votizare, si in tote au votatu cu partid'a romana. Simpati'a sa in asta privintia si-a datu-o pre facia, ma si-a descoperitu odata resentitulu facia cu unu inimicu alu romanilor, care devenise candidatu in cerculu Salontei. Onore si recunoscintia Pr. S. Sale, carui-a totu deodata avemu de a-i multiam si acci impregiurare, că toti competitorii d'intre romani au fostu primiti de comisiunea candidatoria. D'in acestu punctu de vedere romanii decisera a-i aduce multiamita, ce se si intemplā in 28. ian. la media-di, prin condeputatii DD. Ios. Romanu si Georgiu Popu.

Generalmente este recunoscutu in comitatu, că restauratiunea in tote fasele ei s'a decisu prin voturile romane, de-si d'in acce 16. lipsira, nefindă atāti membri verificati — pote studio.

Ecca ce pote solidaritatea si disciplin'a, cari sunt rezultatele intrunirii romanilor in partita politica, carea si-a desvelitu actiunea in totu comitatulu prin comitetulu centrale si celea provinciale. De vomu sustienē calcea apucata, dacă vomu fi solidari si disciplinati, pre venitoriu vomu fi si mai considerati, si in comitatu va fi fapta constatata, ce până acum'a se nega, că esiste partita romana, carea merita respectu.

In Comisiunea permanentē până aci avemu numai doi romani, pre Dnii Ios. Romanu si Nic. Zigrea; fiindu inse enunciati, că acci a comisiune se va radică la unu numeru de 60 s'e 80, avemu sperantia că si aici vomu fi reprezentati dupa dorintia.

Membrii comisiunei exploratorie si a pregătirei pactulu fusera Dnii Iosifu Romanu, Antoniu Venteru, si Nicol. Zigrea.

Trebuie s'e depunemu tributulu recunoscintiei nostre braviloru membri romani ai comitetulu comitatense, cari 5—6 d'ile recrutiandu spese, ostenela si perdere de tempu, stetera locu până se finit restauratiunea, dorimu că si pre venitoriu s'e fia condusi de asemine insuletire pentru caus'a romana.

In urma nu potu lasā neamintitu, că D. Antoniu Zomboli, candidatulu romanilor d' vice-notariu, (caci doriamu s'e avemu doi) nereesindu fu numitu prin comitele supremu de vice-fiscalu onorariu.

Coresp.

Bihari'a, 25. ian. st. n. 1872.

(O voce cu privire la alegerea de preotu in Giul'a.)

Credū că nu va fi fără interesu a face o scurta revie-

siune la alegerea de preotu in Giul'a, că-c'i e datina generala si practicabila a-si face omulu o privire macaru, de-si fugitiva, cu respectu la actulu, lucrulu intimplatu, ore bine, legalmente s'a dusu in deplinintia, au nu? Cetiundu cu viua interesare actulu alegerii de preotu in Giul'a, publicatu in „Alb.“, surprisa vediu acolo recurrenti mie bine cunoscuti, totu-odata cetii că d'intre accesi cunoscuti ai mei Iosifu Besanu teologu abs. a intrunitu majoritatea voturilor, ce lucrū cindatu. . . Conditiiunile concursului publicatu in „Alb.“ lamuritu vedescu, că la statiunea preotiesca d'in Giul'a numai acci-a au dreptulu de a recurge, cari sunt teologi absoluti, au calificatiunea de 8 clase gim. si testimoniu de maturitate si cele prescise ale Statutulu organicu; totu-si debue s'e vedemu respinsi pre Demetriu Popu si Georgiu Morariu, ambii teneri descepti cu 8 cl. gimn. si maturitate, si alesu pre Iosifu Besanu, care dupa conditiunile concursulu n'ar avē neci dreptulu de a recurge, avendu numai 6 clase gim.; apoi precum cunoscu pre D. Besanu, elu nu ar' depune esamenu de pre 8 clase si de maturitate, nu pentru parochi'a de Giul'a, dar' neci chiaru pentru episcop'i'a de Aradu; — dreptu-acc'a nu incepu neci o probabilitate, că d'insulu, de candu lu cunoscu, s'e-si fia cascigatu calificatiunea de 8 cl. g. si maturitate; me prinde deci mirarea, cum de recurrentii amintiti cu calificatiune legale au capetatu mai pucine voturi, decātu B. — Adevēru, că poporulu nostru este impoteritu de a-si exercitā dreptulu seu de alegere, pre bas'a autonomiei nostre besericesci intre marginele legali, conformu sensulu adevērtu alu statutulu organicu, cu alte cuvinte s'e-si alege bine reprezentantii sei, cari s'e posieda calitatile corespunditorie misiunii loru incredintate. — S'e ne intrebāmu daru cum a potutu totu-si capetā atātu voturi Besanu pre langa calificatiunea amintita?! Eu voiu spune, pote că recurrentii ceilalti neci n'a reflectatu cu grab'a la impregiurarea, că d. B. e capelanu de unu anu langa preotulu d'in Ciab'a, si acci-a e aproape de Giul'a, deci ocaziune a fostu destula de tergitu cu Giulianii pentru eventual'a alegere de preotu. — Cunoscemu bine passerea de pre clontiu, ce si-lu baga in ori-ce zama spurcata. — Au dora „o bute de vinu pan'ru o parochia“ nu e epitetulu speculatiunii sale jidovesce?! — Până candu poporulu se va lasā sedusu de astufeliu de insielatori, ce se obrudu cu sil'a de conducatori ai sei, caus'a adevērata totu-de-un'a va stagnā, si cum nu? candu pentru B. lucrū de-una-data 4 factori: „ipre, consortes, nepotes et spiritus Bachi“, ēra pentru cei mai demni lucrū numai unu factoru, calificatiunea lor adevērata, apoi 4 factori la olalta, dupa regul'a matematica, facu totu-de-un'a mai mare productu, decātu unulu; prin urmare nime s'e nu se mire de rezultatulu alegerii de preotu in Giul'a! Sum curiosu a vedē, că ore consistoriulu aradanu aprobā-va acci'a alegere?

Unu iubitoriu de dreptate.

Economicu.

(Urmare)*

Am premissa si aretat, că pre langa tota asuprirea, maltratata, incatusiarea si persecutiunile, caroru-a a fostu supusu si espusu poporulu romanu in cursu de mai multi seculi, totu-si nu i se pote imputā cu dreptu, că este trandavu si lenesiu; n'am negatu inse, că aceste impregiurări dorose si de trista aducere aminte au facutu, că romanulu s'e-si perda incātu-va d'in activitatea sa continua si calculata. Si acci-a este unu lucru prea-firescu, că-c'i cine a mai veditu omu pre lume, care s'e lucrū d'in tota inim'a, cu totu zelulu si d'in tote poterile in favorulu asupritoriulu seu, care i voiesce stirpirea si perirea sa?

Nu ajuta rogarea cătra cei fără indurare, că-c'i vorbele loru magulitorie sunt amagitorie, sunt veninu si terore. Faptele loru ni dovedescu, că setea loru nu e stemperata, că pre langa avere si mosie vo'u s'e ni rapesca si limb'a, s'e ni smulga si sentiulu romanesc d'in sinu.

Daca grelele nostre sacrificie materiale si de sange nu sunt recompensate, ci d'in contra acele sacrificie se folosescu spre ruina sa, dacā s'ar' poté, spre perirea nostra; dacā este evidentu, că prin aceste manopere infernale, d'a dispretiu si tratā pre. romanu cu cea mai sentitorie nedreptate, activitatea scade si nepasarea crece, si dacā suntemu convinsi, că romanulu nu-i lipsesce zelulu si rivn'a spre lucru si munca, apoi credū că este tempulu supremu, că fia-care romanu adevēratu s'e incerce tote midiocele, prin cari s'ar' poté reimprospetā, irritā si mari sentiulu si rivn'a spre activitate si munca.

Impulsulu celu mai mare spre activitate, spre dezvoltarea mai perfectā si mai recompensatoria a poteriloru lucratorie si irritarea rivnei spre munca se pote dā:

1. Prin instructiune. Eruditulu germanu I. H. Fichte, vorbindu despre instructiune, dice: „Poterniculu impulsu, datu de Pestalozzi, a desceptatu convingerea generala si ne-a adusu la cunoscintia, că numai prin educatiunea buna si progressiva a poporulu se va poté pune stavila multelor rele ce existu in unu statu, societate si familia; — numai prin instructiune buna se potu vindecā cu deseversire aceste rele si numai asiē vomu poté creā unu fundamentu solidu spre progressulu si fericirea generatiuniloru viitorie. In genere potemu sustienē si dice, că sortea poporulu, infloarea, cātu si decadintia lui depindu mai

*) Vedi Nr. trecutulu alu „Fed.“

alesu de la educatiunea lui primitiva. — Cu securitate se pote deci dice, că poporele cele mai fericite si puternice sunt acelea, in cari educatiunea buna si fundamentale a petrinsu aduncu si radecinele ei s'au lasitu in tote partile; a-este popore sunt cu vigore, de altele nevinsu, invidiate, si servescu altoru-a de modelu.“ — Dr. Cotzen dice: „Spre irritarea sentiulu de activitate, spre perfectiunea lucratoriu si pentru prosperarea avutei, instructiunea e, fără indoiala, unu isvoru nesecat. — Productiunea de bunuri, inavutirea si fericirea poporulu stā in proportiune cu dezvoltarea spiritala si cu educatiunea lui. Prin educatiune poporele devinu lucratorie, puternice si libere.“ Mai departe: „Educatiunea e fundamentulu libertatii adevērate. Prin cunoscintia se pregatescu viitoriulu fericirei unu poporu, prin educatiune se pune temel'i'a inavutirei generale, si numai acca natiune se bucura de libertatea adevērata, ai carei-a poporeni, in genere, sunt avuti si cari stimeza si apretuiescu munca.“ — Instructiunea o cascigāmu:

a) In scolēle satesci. Acestea n'arū trebū s'e lipsesca in nice o comuna si s'e fia cātu mai bine dotate. Sistemulu instructiunii s'e aiba de base mai multe: elemente practice de tote d'ilele, si cā exemple s'e servesca faptele si lucrările bune ale veciniloru si parintiloru, cari exemple nu numai că se lipsescu si se imprimu in memori'a copiiloru, ci, invesute cu invetiature practice si fositorie, li irrita zelulu si rivn'a, li atragu si incorda atentiunea. Basum convinsu, că memori'a copilulu casciga mai multu in agerime prin asemeni exemple, decātu prin enararea unor fapte si istoriore, frumoase in sine, inse lui necunoscute si cu totulu strainu.

Sub absolutismulu nemtiescu fia-care comuna erā indetorata a provede scol'a cu doue jugere de pamentu. Acci'a datena, spre daun'a nostra, s'a parasitu; inse este necessariu s'e o adoptāmu de nou, pentru că mai inainte de tote trebuie sternita in copilu iubirea spre lucrarea si cultivarea pamentulu; trebuie implantata in elu dragostea si inclinatiunea spre a posiede ce-va, si mai alesu pamentu; trebuie a dedā si inittā pre copilu cu lucrările bune si fositorie si a face că acci'a s'e prinda radecine tari si adunci; trebuie a aretā copilulu greutatele recompensabile si in specie folosele si bunetatile ce ni dā pamentulu. Apoi pamentulu, cāte subiecte de conversatiune interessanta, instructiva si atragatoria ni dā.

b) Scolēle normale (in Romania „primarie.“) Prim'a recerintia a acestoru scole e, că programulu lor de instructiune s'e cuprinda studiile cele mai necesarie pentru vietia practica.

Scolēle create de fericitulu Maria nu aveanu o organizatiune buna, practica, corespunditoria si conforma cu cerintiele poporulu nostru. In aceste scole copili cascigau nu numai notiunile necesarie si de folosu d'in matematica, scriere buna si frumoasa, si vorbire, ci ele aveanu de scopu a introduce tinerimea in celea mai de lipsa pentru vietia: a-i escitā dorintia de a se adaptā ca sciintiele reale si d'a se ocupā cu lucruri practice, a-i infiltrā ideea d'a se ajutā insu-si pre sine, d'a face si posiede ce-va realu. Spre a ajunge unu asemenea scopu, programulu lui Marianu cuprindea studie desp'e agricultura, pomicultura, apicultura, despre cultivarea legumelor, etc. Dacā s'ar' fi urmatu in tote partile acestu sistem si dacā i s'ar' fi datu intinderea corespunditoria, credū, că natiunea romana ar' avē asta-di mai multi barbati independenti.

Dupa parerea mea adevēratulu scopu alu unei scole normale se pote numai astfelu ajunge, dacā conducatori voru nesuf a adaptā si familiarisā tinerimea cu sciintie si cunoscintie practice si reale. Copiloru de la tiera, precum si acoloru-a, despre cari se pote prevedē că au a traī la tiera, este d'a li-se procurā cunoscintie chiare despre vietia rurale, despre natura si productele si d'a li aretā in colorele cele mai viue indestulirea si, prin urmare, fericirea, ce pote s'e resulte d'in lucrulu calculatu, staturintia si economia. Copili de orasie casciga forte multu candu invetatoriulu prin exemple practice li aretā, că ce folosu potu aduce loru insi-si, natiunii si societatii, dacā voru deveni meseriesi, industriari s'e comercianti buni. Invetatoriulu cu unu metodu bunu descepta forte multu sentiulu copiiloru spre aplicarea lor viitoria.

Unu astfelu de programu mi se pare cu scopu, pentru rarū 10—20% d'in scolarii normali continua studiile, er' cei-lalti remanu pre acasa. Studiile aplicate la aceea ce are s'e intreprinda cine-va pre viitoriu, potu fi de mare folosu, la d'in contra studiulu, fără obiecte reale, pucinu ajuta, ba lesne se preface in nimic'a.

c) Preparandie (in Romania scole normale.) Dacā e necessitate a percurge, cu seriozitate programele scoliloru in genere, apoi nu se pote negā, că cea mai mare scrupulositate trebuie s'e observāmu in privintia programei preparandieloru, pentru că acci'a sunt chiamate a calificā si formā omeni, caroru-a mai tardiu s'e li se concreda educarea si cultivarea prunciloru, viitoriulu si fericirea lor, si prin urmare formarea de barbati independenti si nationalisti buni.

Basatu pre acci'a, credū, că programulu acestoru scole s'e cuprinda, pre langa principiile d'a escitā iubirea prunciloru spre carte, pre langa metodele mai ratiionale d'a desvoltā si ascuti memori'a lor, si una introductiune fundamentale in ceea ce privesce starea poporulu, trecutulu, pre-

